

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

В статті розглядається особливості виховання курсантів як складової професійно-педагогічної діяльності офіцерів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України.

В статье рассматриваются особенности воспитания как составной части профессионально-педагогической деятельности офицеров высших военных учебных заведений Вооруженных Сил Украины.

This article describes the vocational and educational activities of officers of higher military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine.

Кардинальні зміни, що відбуваються сьогодні в усіх сферах нашого суспільства, процеси модернізації змісту та структури національної та військової освіти, реформування Збройних сил України зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки офіцерського складу. Аналіз професійної діяльності офіцерського складу свідчить, що військово-педагогічна складова є однією з найголовніших її компонентів. На думку В. Ягупова наявність у діяльності офіцера такої суттєвої особливості, як надзвичайно міцний виховний відтінок, характеризує ідеального офіцера-педагога як цілеспрямовану, багатогранну, змістовну та гуманістичну особистість” [1]. У цьому відображається фундаментальна особливість необхідності розвитку особистості офіцера і його професійної свідомості. Очевидно, що особливу роль у цьому процесі відіграє етап професійного становлення, коли випускник вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) стає суб’єктом нової для нього діяльності, розпочинає практичне освоєння функціонального змісту професійно-педагогічної діяльності.

Таке “входження” випускника у педагогічну професію супроводжується реконструкцією професійно-ціннісних орієнтацій особистості, виробленням необхідних умінь, навичок, способів діяльності, розвитком мотивації, накопичення досвіду практичної діяльності. Як зазначав Б.Г.Ананьєв, з’єднання знань з досвідом відноситься до найбільш важливих умов формування людини як суб’єкту діяльності, постійного вдосконалення її майстерності у певній сфері.

Основною рушійною силою процесу професійного становлення є протиріччя між професійно-педагогічною підготовкою,

отриманою майбутніми офіцерами у ВВНЗ, попередніми уявленнями про подальшу військову службу, працю військового педагога, соціальними і соціально-психологічними сподіваннями та реальними вимогами, конкретними умовами професійної діяльності, повсякденною військовою службою. Відповідно до сутності етапу професійного становлення, можна вважати, що провідною психологічною тенденцією особистості, яка практично освоює професію військового педагога, є тенденція до самоствердження у системі нових для себе стосунків, а зовнішнє протиріччя цього етапу на особистісному рівні виражається як суперечність між новим статусом та його усвідомленням як офіцера Збройних Сил України [2, с. 14-28].

Результати аналізу професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ свідчать, що в ній переважає авторитарний стиль управління діями курсантів. Курсанти навчаються в умовах чіткого розподілу обов’язків, високої регламентації життєдіяльності, суворого статутного порядку та взаємовідносин, інтенсивного фізичного навантаження, зазнають певних обмежень матеріально-економічного характеру, ізольовані від спілкування з рідними, близькими, друзями, перебувають в умовах примусового спілкування з обмеженим колом людей, мають безумовно підпорядковуватись начальникам, дотримуватись як формальних, так і неформальних норм поведінки, обмежені у виборі та прийнятті рішень. Ці чинники не сприяють формуванню творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення, яка би прагнула творчо опанувати нові, потрібні для свого розвитку знання і вміння, а навпаки – знижують рівень самостійності курсантів при

вирішенні різноманітних завдань та привчають до шаблону, стримують розвиток уміння самостійно приймати рішення. Вплив негативних чинників посилюється недостатньою готовністю командування і науково-педагогічного складу створювати умови для вияву творчості у навчально-виховному процесі ВВНЗ [3]. Зазначені умови перешкоджають формуванню адекватних уявлень майбутніх офіцерів про характер та зміст своєї майбутньої військово-професійної педагогічної діяльності, що значно знижує їх можливості до ефективного професійного становлення.

На нашу думку викладені протиріччя можливо вирішувати впровадженням нових підходів у систему управління педагогічним процесом. Визначенням основної спрямованості підготовки майбутнього офіцера на формування зрілої, творчої, соціально активної особистості, що можливе лише при значному збільшенні виховної компоненти навчально-виховного процесу ВВНЗ.

Основною метою виховання майбутніх офіцера є формування особистості, її всебічний і гармонійний розвиток.

У науковій філософії та педагогіці не тільки глибоко і всебічно розкриті ті чинники та умови, під впливом яких формується особистість, а й показані взаємозв'язок і механізми впливу цих факторів на її розвиток. Педагогічні аспекти формування особистості так чи інакше знаходять своє відображення як у класичній, так і в сучасній педагогіці. Чимало глибоких думок з цих питань міститься у працях Я.А. Коменського, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, П.П. Блонського, А.С. Макаренка, С.Т. Шацького, В.А. Сухомлинського.

Сама людина виходячи зі своїх задатків створює соціальне середовище з його множинністю соціальних і духовних відносин, які й служать визначальним джерелом його особистісного розвитку. Проте, як соціальна істота, людина розвивається за програмою, що задається суспільством, тобто джерела формування особистості, знаходяться не всередині особистості, а поза нею. Є, однак, ще один чинник, який впливає на особистісний розвиток майбутнього офіцера-педагога. З розвитком технічної складової військово-професійної діяльності та ускладненням

соціальних взаємодій, роль професійно підготовленого та особистісно сформованого фахівця постійно зростає. У сучасних умовах вже важко уявити собі активне входження людини до життя без тривалого і спеціальним чином організованого навчання і виховання. Саме виховання виступає в якості найважливішого засобу, за допомогою якого реалізується соціальна програма розвитку особистості, її задатків і здібностей. Таким чином, поряд з середовищем і біологічними задатками виховання виступає як третій суттєвий фактор розвитку і формування особистості. При порівнянні формуючого впливу середовища і виховання на особистість, можливо переконатися, що середовище впливає на її розвиток певною мірою стихійно і пасивно. У цьому плані воно виступає як можливість, як потенційна передумова розвитку особистості. Більше того, зовнішнє середовище впливу в сучасних умовах само по собі не в змозі забезпечити вирішення тих складних завдань, які пов'язані з формуванням особистості курсанта – майбутнього офіцера та підготовкою його до подальшої військової служби у Збройних Силах України.

Щоб майбутній офіцер оволодів наукою, способами професійної діяльності і сформував у собі необхідні моральні і естетичні якості, потрібне спеціальне виховання особистості [4, с. 46-51].

Управління педагогічним процесом здійснює офіцер-педагог. Саме він визначає мету і завдання процесу в конкретних умовах, програмує розвиток особистості курсанта, обґрунтовує систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, спрямованість на розв'язання конкретних педагогічних завдань.

Різні нові підходи у педагогічній практиці з психологічної точки зору пов'язані з переходом від системи понять і схеми аналізу "суб'єкт-об'єкт" до системи "суб'єкт-суб'єкт". Перша схема, яка до останнього часу переважала в теоретичних та експериментальних дослідженнях, представлена роботами з психології педагогічної діяльності. Друга, що стає все більш популярною зараз, пов'язана з роботами з психології педагогічного спілкування. Звичайно, категорії "спілкування" і "діяльність" – цілком самостійні і описують різні реалії. Однак

Питання педагогіки

між ними існує і діалектичний взаємозв'язок. Більш того, можна стверджувати, що існують види діяльності, які принципово будуються за законами спілкування. Педагогічна діяльність офіцера-педагога одна з них. Під педагогічним спілкуванням розуміють професійне спілкування педагога з курсантами (слухачами) ВВНЗ на занятті та поза ним (в процесі навчання і виховання), що має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату у військовому колективі, а також на іншого роду психологічну оптимізацію навчальної діяльності і відносин між педагогом і курсантом. Один із критеріїв продуктивного педагогічного спілкування це створення сприятливого психологічного клімату, формування певних міжособистісних відносин у навчальній групі. Міжособистісні відносини в навчальній групі дійсно повинні формуватися педагогом цілеспрямовано. При цьому на певних вищих стадіях основним їх джерелом стає саморозвиток

колективу. Але на початкових етапах центральне місце у формуванні високого рівня міжособистісних відносин належить офіцеру-педагогу.

Позитивне ставлення до особистості курсанта і система прийомів заохочення важлива частина педагогічного спілкування. Однак саме заохочення може бути як ефективним, так і неефективним. Критерії та ознаки ефективного та не ефективного заохочення у педагогічному спілкуванні представлені в табл. 1.

Педагогічне спілкування однієї зі своїх цілей ставить також завдання підвищення рівня міжособистісних відносин у військовому колективі. Дуже важко вирішувати це завдання, не знаючи дійсних ціннісних орієнтацій колективу в цілому і конкретних особистостей в ньому. За даними досліджень, найбільш привабливі якості, що визначають міжособистісні стосунки і взаємні симпатії курсантів, чуйність, доброзичливість, щирість, вірність слову, а також ряд якостей, пов'язаних з вольовою сферою особистості.

Таблиця 1.

Ефективне і не ефективне заохочення (за П. Массену, Дж. Конджеру)

Ефективне заохочення	Не ефективне заохочення
1. Здійснюється постійно.	1. Здійснюється від випадку до випадку.
2. Супроводжується поясненням, що саме гідно заохочення.	2. Робиться в загальних рисах.
3. Педагог проявляє зацікавленість в успіхах учня.	3. Педагог проявляє мінімальну формальну увагу до успіхів учня.
4. Педагог заохочує досягнення певних результатів.	4. Педагог зазначає участь в роботі взагалі.
5. Повідомляє учневі про значимість досягнутих результатів.	5. Дає учню відомості про його досягнення, не підкреслюючи їх.
6. Орієнтує учня на вміння організувати роботу з метою досягнення високих результатів.	6. Орієнтує учня на порівняння своїх результатів з результатами інших, на змагання.
7. Педагог дає порівняння минулих і справжніх досягнень учня.	7. Досягнення учня оцінюються в порівнянні з успіхами інших.
8. Заохочення для даного учня пропорційно витраченим цим учнем зусиллям.	8. Заохочення незалежно від зусиль, витрачених учнем.
9. Пов'язує досягнуте до витрачених зусиль, вважаючи, що такий успіх може бути досягнутий і надалі.	9. Пов'язує досягнутий результат лише з наявністю здібностей або сприятливих обставин.
10. Педагог впливає на мотиваційну сферу особистості учня, спираючись на внутрішні стимули: учень із задоволенням виконує завдання, тому що воно цікаве, або хоче розвинути відповідне вміння, тобто отримує задоволення від самого процесу навчання.	10. Педагог спирається на зовнішні стимули: учень намагається краще виконати завдання, щоб заслужити похвалу вчителя або перемогти в змаганні, отримати нагороду.
11. Звертає увагу учня на те, що підвищення успішності залежить від реалізації потенційних можливостей учня.	11. Звертає увагу учня на те, що його прогрес у навчанні залежить від зусиль вчителя.
12. Сприяє прояву зацікавленості в новій роботі, коли колишнє завдання виконано.	12. Вторгається у процес роботи, відволікає від необхідності постійної роботи.

Питання педагогіки

Проблема пізнання педагогом особистості курсанта традиційно актуальна в практичному відношенні. Ще К.Д. Ушинський, що приділяв значну увагу психологічному аспекту у вирішенні проблем педагогіки, підкреслював, що якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона має перш за все пізнати його в усіх відношеннях [5, с. 144-155].

Ефективне та повне пізнання особистості майбутнього офіцера неможливе без індивідуального підходу до неї. Індивідуально-виховна робота, що проводиться протягом всього періоду навчання на основі вивчення динаміки формування професійних якостей і індивідуально-психологічних особливостей кожного курсанта є найважливішою складовою частиною комплексного виховання курсантів ВВНЗ.

Суть індивідуально-виховної роботи полягає в тому, щоб на основі всебічного знання і обліку індивідуальних особливостей майбутніх офіцерів найкращим чином розкрити їх здібності, прищепити кожному випускникові вищу високу морально-психологічні, бойові, етичні та патріотичні якості, а також формувати навички управління соціальними процесами у військових колективах, виховання особового складу та зміцнення військової дисципліни.

При здійсненні індивідуально-виховної роботи з курсантами офіцер-педагог має: особисто вивчати їх індивідуальні якості і здібності як в ході навчального процесу, так і у поза навчальний час; проводити

індивідуальні бесіди з курсантами щодо проблемних питань службової та навчальної діяльності; здійснювати методичне керівництво процесом самовдосконалення та самовиховання курсантів; в процесі навчання курсантів виявляти їх професійні, морально-психологічні, ділові і етичні якості. При цьому весь науково-педагогічний склад ВВНЗ зобов'язаний бути для курсантів прикладом високої патріотичної і моральної чистоти, бездоганного виконання службового обов'язку, творчого ставлення до праці, високої військової і трудової дисципліни, цілеспрямованості і організованості в роботі.

Таким чином, особливості військово-професійної діяльності майбутніх офіцерів висувають підвищені вимоги до їх особистісного розвитку.

При формуванні системи розвитку особистості курсанта необхідним є поєднання та врахування індивідуальних – внутрішніх та соціальних – зовнішніх чинників.

Виховання майбутнього офіцера у суб'єкт – суб'єктному педагогічному спілкуванні з педагогом є переважним засобом формування його особистості.

Відхід від шаблонних підходів щодо формування професійно підготовленої та особистісно розвинутої особистості має сприяти ефективнішому професійному становленню молодих офіцерів, застосування в їх практиці військово-педагогічної діяльності нестандартних, творчих підходів.

Література

1. Військове виховання: історія, теорія та методика. Навчальний посібник / За ред. В.Ягупова, - К., 2002. – 560 с.
2. Слостенин В.А. Проф. готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование // Проф. подготовка учителя в системе высшего педагогического образования/ Под ред. В.А.Слостенина. - М. - 1982.
3. До проблеми професійної адаптації викладачів вищих військових навчальних закладів / О.В.Діденко // Вісник НАДПСУ – 2010 - № 4. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_4/zmist.html.
4. Харламов И.Ф. Педагогика. – М.: Гардарики, 1999. – 520 с.
5. Педагогика. Учебник для вузов - СПб: Издательство "Питер", 2000. - 304 с.